

G. Golobardes, *Diccionari Grec clàssic-Català*, Barcelona, PAM 2015, ISBN 978-84-9883-787-2.

Si la vitalitat del país s'hagués de jutjar pel nivell de la seua filologia grega, el nostre semblaria un paradís d'exuberant i abellidora virior. Després de l'aparició de la versió catalana —malauradament privada d'algunes millores per la incompreensible intransigència dels amos dels drets d'autor— del diccionari de Pabón,¹ el proppassat 2015 ens ha dut l'esperat *Diccionari Grec-Català* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana) de Francesc J. Cuartero, Joan Alberich, Josep Granados i Jaume Almirall.² A molta distància pel que fa a la dimensió del projecte, però destinat a un ús igualment profitós, hi ha el lèxic bàsic d'Andrea Sánchez i Bernet, basat en els discursos dels oradors Iseu i Lísies i en les *Hel·lèniques* de Xenofont.³

L'obra que ressenyem aquí té un antecedent ignorat pels usuaris dels darrers decennis, un germà menor que tingué al seu moment una difusió no gaire puixant.⁴ Considerat una bestreta de l'autèntica creació, l'autora, professora d'institut i filla d'hel·lenista, Guadalupe Golobardes, ens presenta ara el diccionari que trenta anys enrere tenia en ment, i que ha pogut finalment reeixir a publicar. L'autora mateixa recorda com la gènesi del seu diccionari del 1985 era «facilitar als meus alumnes trobar paraules amb la seva traducció més adequada, puix que tot sovint em demanaven un lèxic grec-català per a poder utilitzar en les seves traduccions».⁵ Malauradament, la concepció lexicogràfica de l'autora es manté fidel als mètodes fixats per l'abat Michel Bréal al seu *Essai de Sémantique*, aparegut a París el 1927. Bréal havia comptat per a l'elaboració del seu *Dictionnaire étymologique latin*⁶ amb el concurs de l'hel·lenista Anatole Bailly, el qual pocs anys després editaria el seu famós *Dictionnaire Grec-Français*.⁷

1. J.M. Pabón Suárez de Urbina, *Diccionario griego-español*, Madrid, Spes, 1943; *Diccionari manual grec clàssic-català*, Barcelona, Vox, 2011. També se'l cita com a Pabón-Echauri, pel fet que hi va contribuir E. Echauri Martínez. Des de l'edició del 1982, s'hi va afegir un apèndix gramatical obra de M. Fernández Galiano, antic deixeble de Pabón a la Universidad Complutense. L'obra de Pabón aviat va desplaçar la de R. Mendizábal (coord.), *Diccionario Griego-Español ilustrado*, Madrid, Razón y Fe, 1942.

2. J. Alberich, F. J. Cuartero et alii (ed.), *Diccionari Grec-Català. D'Homer al segle II dC.*, Barcelona, Fundació Institut Cambó & Enciclopèdia Catalana, 2015, ISBN 978-84-4122-422-3.

3. A. Sánchez i Bernet, *Lèxic bàsic grec-català (Iseu, Lísies i Xenofont)*, de consulta accessible a tothom al repositori RODERIC de la Universitat de València: <<http://mobirodueriv.uv.es/handle/10550/39158>>, 2014.

4. G. Golobardes, *Diccionari grec-català*, Barcelona, Editorial Pòrtic, 1985, ISBN 978-84-7306-262-6. L'obra comprèn dues-centes cinquanta-tres pàgines de petit format i tipus de lletra mitjà.

5. G. Golobardes, *Diccionari Grec clàssic-Català*, Barcelona, PAM 2015, pàg. 9.

6. M. Bréal, *Dictionnaire étymologique latin*, París 1885. L'obra fou superada per la d'A. Ernout & A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, París, Klincksieck, 1951.

7. A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, París, Hachette, 1895.

El mèrit de Golobardes rau en la fidelitat a un compromís que ha sabut endurar amb una pacient constància. Mesurarem millor aquest mèrit si atenem a la tradició del *Greek-English Lexicon* de la Universitat d'Oxford, iniciada als col·legis Balliol i Christchurch el 1835 i continuada, amb la moderna col·laboració d'investigadors d'altres institucions, Cambridge inclosa, durant prop ja de dos segles. Aquest *Greek-English Lexicon*, considerat encara avui l'obra de referència més habitual arreu del món —i en concurrència només aquests darrers anys amb el *Diccionario Griego-Español*—, es basava en el *Handwörterbuch der griechischen Sprache* publicat per Franz Passow a Leipzig el 1831, l'aparició del qual va esperonar els hel·lenistes d'Oxford. Però la superació de l'obra de Passow només s'ha produït arran de la ingent col·laboració de generacions d'especialistes. Qui escriu aquestes ratlles encara recorda el gran micenòleg Sir John Chadwick, al seu seminari al Departament de la Universitat de Cambridge, ocupat en les tasques lexicogràfiques del *GEL*.

La tradició lexicogràfica grega parteix, doncs, de l'estudi de Franz Passow,⁸ el qual va fixar com a bàsic el coneixement de la llengua homèrica, considerada digna del més alt estatus dins el grec antic, i això sense menystenir la totalitat de les llengües literàries dels diferents gèneres, fins a exhaurir el cabal de la creació dels autors lírics i dramàtics. Aquest condicionant implicava la incorporació de tot de termes propis només de la dicció poètica.

L'altra opció lexicogràfica arrenca del diccionari de Johann Gottlob Schneider, *Handwörterbuch der griechischen Sprache I*, Leipzig 1819, que conté les entrades α–κ en 927 pàgines, mentre que el segon volum, aparegut el 1828, conté les entrades λ–ω en 1134 pàgines. Cada entrada afegeix informació succinta sobre l'etimologia i sobre la morfologia del terme. Al segon volum, Schneider hi afegí un extens i complet apèndix sobre el calendari (pp. 1135-1150, obra de Ludwig Ideler), i una sèrie de taules sobre els processos de canvis al consonantisme (pp. 1151-1162, obra de Friedrich Schulze). Schneider tampoc no havia compost una obra *ex nihilo*, ans s'havia basat en el *Graecum Lexicon Manuale* de Benjamin Hederich, aparegut a Leipzig el 1755 i reeditat posteriorment, i que era tan sols un epítome del venerable diccionari d'Henri Estienne, *Thesaurus Graecae Linguae*, editat a París el 1572. Hederich, font al seu dia de Schneider, havia procedit també a una refosa d'una obra precedent, *Lexicon Graecolatinum, seu Epitome Thesauri Graecae Linguae*, publicat per Johannes Scapula a Basilea el 1572 sense l'aprovació d'Estienne.⁹ El volum de Hederich va incorporar a partir de l'edició del 1772 els prop de mil set-cents afegitons de l'hel·lenista francès

---

8. F. Passow, *Über Zweck, Anlage und Ergänzung Griechischer Wörterbücher*, Berlin 1812.

9. Cf. J. Murray IV, «Stephen's *Thesaurus*», *The Classical Quarterly* 22, 1820, pp. 302-348, pp. 316-317.

Henri Larcher. Aquesta tradició lexicogràfica dels epitomadors renuncia al caire exhaustiu d'Estienne, recuperat per Passow. Hederich, per exemple, justificava l'exclusió de l'obra de Nonnos de Panòpolis —com la de l'Opià de la *Cinegètica*— perquè el seu grec era prou deficient en comparació amb el del seu contemporani Heliodor.¹⁰

Dins d'aquesta tradició partidària d'un ús escolar, adaptat a les necessitats de l'ensenyament i no pas a les dels traductors, es situa l'escola francesa, i dins d'aquesta el ja esmentat diccionari de Bailly. La metodologia emprada per Golobardes s'adscriu a aquesta concepció lexicogràfica en la seua variant més antiga, quan podia haver-ne triat una de més moderna.¹¹

Tanmateix, en absolut el resultat assolit arrenca del precedent del 1985, un glossari relativament extens, pensat per a un ús escolar molt limitat. Per a l'edició de l'obra que ressenyem l'autora ha comptat amb un material lexicogràfic de gran utilitat, el del *Diccionario Griego-Español* de l'escolapi Miquel Balagué i Salvia,¹² amb nou-cents trenta pàgines i set mapes, fet que representa per ell mateix més que decuplicar el diccionari inicial del 1985. Ara bé, el més important és el concepte lexicogràfic de Balagué, d'un gran pragmatisme, que feia del seu diccionari un de molt més eficaç que no el de Pabón. Les entrades de Balagué segueixen un principi d'economia que fa preferible el seu diccionari. En aquest punt hauríem de demanar-nos quina ha sigut l'aportació específica de l'autora, que sembla haver estat la de la reelaboració de l'obra de Balagué, ampliada per tal d'encabir-hi el lèxic dels autors literaris canònics.¹³ Tanmateix, el criteri de l'autora ha eliminat les referències a cap ni una obra literària, ni autor, ni gènere. Realment no podem escatir i jutjar fins a quin punt era imprescindible, a força de necessària, aquesta limitació. Sense aquesta indicació, ni que fos expressada mitjançant abreujaments i sense l'afegitó de frases que exemplifiquessin els usos concrets, la tasca lexicogràfica queda escapçada i, consegüentment, les funcions i aplicacions de l'obra minven.

10. B. Hederich, *Graecum Lexicon Manuale*, Leipzig 1772, pp. III-IV.

11. El diccionari de V. Magnien & M. Lacroix, *Dictionnaire grec-français*, París, Librairie Classique Eugène Belin, 1969, no només es caracteritza pel seu format, que el fa molt més consultador, ans també per l'organització de les entrades d'acord amb un criteri diacrònic, pel bandejament de les accepcions inusuals, per la inclusió dels coneixements de la filologia micènica i per la inserció de quadres o diagrames gramaticals —ús de preposicions i conjuncions—. I encara cal prear-ne la disposició dels lemes en doble columna i la utilització d'una tipografia més còmoda per al lector.

12. M. Balagué, *Diccionario Griego-Español*, Madrid, Compañía Bibliográfica Española, 1953 (= 1971⁸).

13. G. Golobardes, *Diccionari Grec clàssic-Català*, p. 9: Es tracta dels poetes èpics Homer i Hesíode, els lírics Safo, Arquíloc, Tirteu, Píndar i Anacreont, els tràgics Èsquil, Sòfocles i Eurípides, els historiadors Heròdot, Tucídides i Xenofont, l'orador Demòstenes i els filòsofs Plató i Aristòtil, a més dels textos neotestamentaris. També s'inclouen la major part de les veus emprades pels escriptors de l'època alexandrina.

La inclusió dins l'obra d'un ampli apartat de morfologia («Esquemes de morfologia», pp. 1083-1111) confirma la destinació escolar d'aquesta. Se'n podria fer una versió abreujada de materials com ara el manual de morfologia de Fleury, que la casa Bosch va editar en traducció castellana.¹⁴ De la terminologia alguns en dirien tradicional, però en realitat es tracta d'una nomenclatura superada per equívoca, gens pràctica i abstrusa, com quan les declinacions són presentades amb nombres —primera, segona i tercera— o es parla del *grau* d'una oclusiva (p. 1087) o dels *perfet i plusquamperfet sincopats* (p. 1110). No falten casos d'incoherència, com quan a la p. 1104 es diu que els aorists de τίθημι, δίδωμι i ἵημι formen tot l'aorist amb κ, però a la pàgina següent el paradigma és l'antic, que és regularitzat només a partir de les acaballes del segle v.

Hi ha encara un segon («Noms geogràfics», pp. 1113-1129) i un tercer apèndix («Mapes», pp. 1131-1138), que situen el lector als marcs del món antic —reduït a Europa i el Pròxim Orient—, la Magna Grècia, el Peloponès, l'Àtica i la Grècia central, la Grècia Septentrional, la mar Egea i Àsia —que en realitat ofereix l'Anatòlia i amplia el mapa del Orient Pròxim. Hauria sigut oportú d'afegir un mapa d'Àsia més generós, que permetés de resseguir les campanyes d'Alexandre el Gran, així com l'extensió de la cultura indoeuropea en el seu conjunt.¹⁵ Encara que el model es troba al diccionari de Bailly, que inclou apèndixs sobre nombres (p. 2195), mesures (p. 2196), pesos (p. 2197), capacitat (p. 2198), sistema moneta (p. 2199), calendari (p. 2200), mitologia (pp. 2201-2230), l'autora ha preferit circumscriure's als mapes, si fa no fa els mateixos que a l'edició de l'Escola Pia.

El balanç és positiu, malgrat una concepció lexicogràfica poc ambiciosa i gens moderna. Positiu a desgrat de l'abast limitat —adjectiu que hem emprat ja abans— que fa d'aquest diccionari una eina que hauríem volgut més eficaç. I resta encara la requesta del reconeixement mancat a la tasca i la figura del Pare Balagué. La tradició lexicogràfica, que segons que hem vist més amunt ve de lluny, exigia que el seu nom hagués aparegut com a coautor del diccionari, segons que la realitat de l'obra explica i la mateixa autora especifica. No en farem cap comentari, però l'evidència parla per ella mateixa i ens deixa un pòsit més aviat agre.

JORDI REDONDO
Universitat de València

---

14. E. Fleury, *Morphologie historique de la langue grecque à l'usage des candidats à la licence es lettres et à l'agrégation de grammaire*, París, De Gigord, 1936 (= *Morfología histórica de la lengua griega*, Barcelona 1971).

15. Encara a propòsit de les referències geogràfiques, sobta que per a coneixement del lector se li digui que l'antiga Èrix es diu ara Castell de Sant Julià.